

Ett stärkt nämndemannainstitut

Sammanfattning

I betänkandet behandlar utskottet regeringens proposition 2005/06:180 Ett stärkt nämndemannainstitut jämte en motion som väckts med anledning av propositionen.

I propositionen lämnar regeringen förslag som syftar till att skapa en mer allsidig sammansättning av nämndemannakåren. Det föreslås att valförsamlingen i framtiden skall sträva efter allsidighet inte bara beträffande ålder, kön och yrke utan även avseende etnisk bakgrund. För att uppdraget som nämndeman i ökad utsträckning skall cirkulera bland medborgarna föreslås att valförsamlingen, om det finns flera alternativa sätt att uppnå en allsidig sammansättning, bör välja de personer som inte tidigare tjänstgjort som nämndemän eller som tjänstgjort kortast tid. I propositionen lämnas dessutom förslag som syftar till att skapa garantier för att den som tjänstgör som nämndeman är lämplig för uppdraget. Det föreslås att ett lämplighetskrav införs för uppdraget som nämndeman. Vidare föreslås regler om entledigande och avstängning av nämndemän som visat sig olämpliga för uppdraget. I propositionen föreslås också ändringar som rör nämndemännens tjänstgöring.

Lagändringarna föreslås träda i kraft den 1 juli 2006.

Utskottet föreslår att riksdagen bifaller regeringens förslag och avslår motionen. Till betänkandet är fogat tre reservationer (m, fp, kd, c) och ett särskilt yttrande (mp).

Innehållsförteckning

Sammanfattning	1
Utskottets förslag till riksdagsbeslut	3
Redogörelse för ärendet	4
Ärendet och dess beredning	4
Propositionens huvudsakliga innehåll	4
Utskottets överväganden	6
Ett stärkt nämndemannainstitut	6
Inledning	6
Rekryteringen av nämndemän	7
Övriga lagförslag	9
Uppgift om nämndemännens partitillhörighet	10
Nämndemännens ersättningsvillkor	10
Reservationer	12
1. Vissa rekryteringsfrågor, punkt 2 (m)	12
2. Uppgift om partitillhörighet, punkt 3 (m)	12
3. Nämndemännens ersättningsvillkor, punkt 4 (m, fp, kd, c)	13
Särskilt yttrande	15
Nämndemännens ersättningsvillkor, punkt 4 (mp)	15
<i>Bilaga 1</i>	
Förteckning över behandlade förslag	16
Propositionen	16
Följdmotion	16
<i>Bilaga 2</i>	
Regeringens lagförslag	17

Utskottets förslag till riksdagsbeslut

1. Lagförslagen

Riksdagen antar regeringens förslag till

1. lag om ändring i rättegångsbalken,
2. lag om ändring i lagen (1971:289) om allmänna förvaltningsdomstolar och
3. lag om ändring i lagen (1969:246) om domstolar i fastighetsmål.

Därmed bifaller riksdagen proposition 2005/06:180.

2. Vissa rekryteringsfrågor

Riksdagen avslår motion 2005/06:Ju46 yrkandena 1 och 2.

Reservation 1 (m)

3. Uppgift om partitillhörighet

Riksdagen avslår motion 2005/06:Ju46 yrkande 3.

Reservation 2 (m)

4. Nämndemännens ersättningsvillkor

Riksdagen avslår motion 2005/06:Ju46 yrkande 4.

Reservation 3 (m, fp, kd, c)

Stockholm den 9 maj 2006

På justitieutskottets vägnar

Johan Pehrson

Följande ledamöter har deltagit i beslutet: Johan Pehrson (fp), Britta Lejon (s), Rolf Olsson (v), Lennart Nilsson (s), Helena Frisk (s), Peter Althin (kd), Elisebeht Markström (s), Jeppe Johnsson (m), Göran Norlander (s), Johan Linander (c), Joe Frans (s), Cecilia Magnusson (m), Kerstin Andersson (s), Leif Björnlod (mp), Christer Erlandsson (s), Hillevi Engström (m) och Karin Granbom (fp).

Redogörelse för ärendet

Ärendet och dess beredning

Den 23 november 2000 beslutade regeringen att tillsätta en parlamentarisk kommitté för att se över rekryteringen av nämndemän i syfte att nå en mer allsidig sammansättning av nämndemannakåren. I uppdraget ingick att se över de olika faktorer som påverkar möjligheterna att åstadkomma en sådan sammansättning. Kommittén skulle överväga hur man skall kunna rekrytera nämndemän som inte har bakgrund i partipolitisk verksamhet. Kommittén skulle också överväga om en begränsning av valbarheten till exempelvis två mandatperioder bör införas för att säkerställa att uppdraget som nämndeman cirkulerar bland medborgarna i större omfattning än enligt nuvarande ordning. Kommitténs förslag skulle syfta till att bevara och utveckla nämndemannainstitutet och säkerställa att lekmannainflytandet i den dömande verksamheten också i framtiden har allmänhetens förtroende och legitimitet. I uppdraget ingick vidare att pröva ersättningsreglerna för nämndemän. Kommittén skulle dessutom utreda och lämna förslag på hur man skall hantera en situation när något inträffar eller framkommer som gör att en nämndeman inte längre framstår som lämplig för uppdraget.

Kommittén, som antog namnet Nämndemannakommittén, redovisade sitt uppdrag i betänkanudet Framtidens nämndemän (SOU 2002:61). Betänkanudet har remissbehandlats. En sammanställning av remissyttrandena finns tillgänglig i Justitiedepartementet (dnr Ju2002/4974/DOM).

Lagrådet har granskat lagförslagen och lämnat dem utan erinran. I förhållande till lagrådsremissens lagförslag har regeringen gjort vissa redaktionella ändringar.

Regeringens lagförslag finns i *bilaga 2*.

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen presenteras förslag som skall bidra till att stärka nämndemannainstitutet.

Regeringen lämnar förslag som syftar till att skapa en mer allsidig sammansättning av nämndemannakåren. Enligt regeringens mening bör de politiska partier som nominerar personer till nämndemannauppdragen bredda sitt rekryteringsarbete. Det föreslås att valförsamlingen i framtiden skall sträva efter allsidighet inte bara beträffande ålder, kön och yrke utan även avseende etnisk bakgrund. För att uppdraget som nämndeman i ökad utsträckning skall cirkulera bland medborgarna föreslås att valförsamlingen, om det finns flera alternativa sätt att uppnå en allsidig sammansättning, bör välja de personer som inte tidigare tjänstgjort som nämndemän

eller som tjänstgjort kortast tid. För att underlätta arbetet med att rekrytera en allsidigt sammansatt nämndemannakår är det enligt regeringen angeläget att utforma ersättningsvillkoren så att de nämndemän som är yrkesverksamma likställs med dem som inte förlorar arbetsinkomst och att sammanträdesarvodet höjs.

I propositionen lämnas dessutom förslag som syftar till att skapa garantier för att den som tjänstgör som nämndeman är lämplig för uppdraget. Det föreslås att ett lämplighetskrav införs för uppdraget som nämndeman. Vidare föreslås regler om entledigande och avstängning av nämndemän som visat sig olämpliga för uppdraget.

I propositionen föreslås slutligen vissa ändringar som rör nämndemännens tjänstgöring.

Lagändringarna föreslås träda i kraft den 1 juli 2006.

Utskottets överväganden

Ett stärkt nämndemannainstitut

Utskottets förslag i korthet

Utskottet tillstyrker regeringens lagförslag med syfte att göra sammansättningen av nämndemannakåren mera allsidig. Utskottet tillstyrker dessutom lagförslagen om lämplighetskrav för uppdraget som nämndeman samt förslagen om regler för entledigande och avstängning av nämndemän som visat sig olämpliga för sitt uppdrag. Dessutom tillstyrker utskottet övriga lagförslag om nämndemännens tjänstgöring. Samtidigt avstyrker utskottet två motionsyrkanden, ett med krav på att rekryteringen av nämndemän till viss del skall ske utanför den politiska kretsen och ett om svenskt medborgarskap för nämndemän. Vidare avstyrker utskottet två motionsyrkanden om att uppgifter om nämndemännens partitillhörighet inte skall lämnas till domstolen samt om nämndemännens ersättningsvillkor.

Jämför reservationerna 1 (m), 2 (m) och 3 (m, fp, kd, c) samt särskilt yttrande (mp).

Inledning

Nämndemän medverkar i handläggningen av olika måltyper i såväl allmänna domstolar som allmänna förvaltningsdomstolar. I tingsrätt och hovrätt deltar nämndemän i avgörandet av flertalet brottmål (se 1 kap. 3 b § och 2 kap. 4 § rättegångsbalken). Vidare ingår nämndemän i rätten när sådana domstolar avgör familjerättsliga tvistemål med fullsuttan rätt (se 14 kap. 17 och 18 §§ äktenskapsbalken samt 20 kap. 1 § föräldrabalken). För de allmänna förvaltningsdomstolarnas del gäller att nämndemän som huvudregel deltar när länsrätt företar mål till avgörande (se 17 § lagen [1971:289] om allmänna förvaltningsdomstolar). I kammarrätt däremot medverkar nämndemän endast om det är särskilt föreskrivet (se 12 § nämnda lag). I fastighetsdomstol deltar nämndemän vid avgörande av vissa fastighetsmål.

Enligt nuvarande ordning utses nämndemän i tingsrätt genom val av kommunfullmäktige. Val av nämndemän i hovrätt, länsrätt och kammarrätt förrättas av landstingsfullmäktige. Nämndemännen utses på förslag av de i valförsamlingen företrädde politiska partierna. Enligt nuvarande reglering skall valförsamlingen vid val av nämndemän eftersträva att nämndemannakåren får en allsidig sammansättning med hänsyn till ålder, kön och yrke (4 kap. 7 § fjärde stycket rättegångsbalken och 19 § femte stycket lagen om allmänna förvaltningsdomstolar). Det har återkommande riktats kritik

mot nämndemannakårens representativitet i förhållande till befolkningsstrukturen. Under senare tid har kritiken främst gällt att det finns för få unga personer och för få personer med utländsk bakgrund bland nämndemännen. Statistiska centralbyrån (SCB) har undersökt nämndemannakårens sammansättning såvitt avser kön, ålder och etnisk bakgrund. Som kontrollgrupp vid undersökningen användes gruppen svenska medborgare som uppnått myndighetsåldern. Könsfördelningen inom nämndemannakåren är för närvarande jämn. Andelen nämndemän under 40 år uppgår till ca 9 % jämfört med ca 34 % för motsvarande åldersgrupp i kontrollgruppen. Andelen nämndemän över 60 år uppgår till ca 55 % jämfört med ca 32 % för motsvarande åldersgrupp i kontrollgruppen. Andelen nämndemän med utländsk bakgrund (utrikes födda, inrikes födda med en eller två utrikes födda föräldrar) uppgår till ca 14 % jämfört med ca 17 % i kontrollgruppen.

Rekryteringen av nämndemän

Regeringen föreslår i propositionen att valförsamlingen vid val av nämndemän skall eftersträva att nämndemannakåren får en allsidig sammansättning inte enbart vad gäller ålder, kön och yrke utan även avseende etnisk bakgrund. Vidare föreslår regeringen att om det finns flera alternativa sätt att uppnå en allsidig sammansättning av nämndemannakåren, bör de personer väljas som inte tidigare tjänstgjort som nämndemän eller som tjänstgjort kortast tid.

Som skäl för förslaget anför regeringen att ett särskilt mål för regeringens integrationspolitik är att den etniska och kulturella mångfalden bland de anställda i statsförvaltningen skall öka på alla nivåer (prop. 2005/06:1 utg.omr. 8 s. 12 f.). Sedan några år tillbaka pågår inom bl.a. rättsväsendets myndigheter ett aktivt arbete med att öka andelen anställda med utländsk bakgrund. Ett särskilt mål för regeringens demokratiarbete är att öka andelen förtroendevalda med utländsk bakgrund (prop. 2005/06:1 utg.omr. 1 s. 12). Regeringen anser att de bakomliggande skälen för etnisk mångfald bland förtroendevalda respektive anställda inom statsförvaltningen är giltiga även beträffande nämndemän. Enligt regeringen är det också viktigt att nämndemannauppdragen cirkulerar bland medborgarna. En ökad cirkulation kan förmodas underlätta arbetet med att föryngra nämndemannakåren och skulle dessutom ge fler medborgare möjlighet att tjänstgöra som nämndemän.

Enligt utskottets mening fyller nämndemännen en viktig funktion inom rättsväsendet. Nämndemännens medverkan bidrar till att domstolens avgöranden ligger i linje med allmänna värderingar i samhället bl.a. genom sin medverkan i bedömningsfrågor, såsom bevisvärdering och påföljdsval. Nämndemännens medverkan bidrar till att upprätthålla allmänhetens förtroende för rättskipningen. Vidare tillgodoser nämndemännen medborgarnas intresse av insyn i domstolarnas verksamhet. Det är som regeringen framhåller viktigt att nämndemannakåren är allsidigt sammansatt och att reglerna för rekryteringen av nämndemän är utformade på ett sätt som

främjar en sammansättning i nämndemannakåren som i stort återspeglar strukturen hos den vuxna befolkningen. Den undersökning som genomförts av SCB visar att andelen nämndemän med utländsk bakgrund visserligen stämmer relativt väl med befolkningen i stort. Utskottet anser emellertid i likhet med regeringen att frågan om etnisk mångfald inom nämndemannakåren är av sådan vikt att den bör komma till uttryck i lag. På samma sätt är det av stor betydelse för systemets legitimitet att nämndemannauppdragen cirkulerar bland medborgarna så att fler medborgare därigenom ges möjlighet att tjänstgöra som nämndemän. Om samma nämndemän tjänstgör under långa perioder riskerar deras legitimitet som allmänhetens representanter att urholkas. Ju längre en nämndeman tjänstgör, desto svårare blir det också för honom eller henne att upprätthålla sin funktion av lekmanndomare. En ökad cirkulation är således ett verksamt sätt att få en allsidig sammansättning i nämndemannakåren. Utskottet ansluter sig till vad regeringen anför och tillstyrker regeringens förslag i nu behandlade delar.

Enligt motion Ju46 (m) bör rekryteringen av nämndemän breddas genom ett införande av en skyldighet för kommuner och landsting att välja en viss del av nämndemännen utanför den partipolitiska kretsen. Enligt motionärerna skulle detta bl.a. öka mångfalden i nämndemannakåren och därmed öka förtroendet för rättsväsendet bland allmänheten. Enligt motionen bör vidare kravet på svenskt medborgarskap för att vara nämndeman bibehållas också framgent.

Nämndemannakommittén föreslog i betänkandet Framtidens nämndemän (SOU 2002:61) att rekryteringen av nämndemän till en femtedel skulle ske i en fri kvot. Till denna kvot skulle allmänheten kunna lämna förslag på nämndemannakandidater.

Regeringen gör i propositionen bedömningen att det inte bör införas någon skyldighet för kommuner och landsting att välja en viss del av nämndemännen utanför den partipolitiska kretsen. Inför val av nämndemän bör enligt regeringen i stället särskilda informationsinsatser genomföras i syfte att underlätta en bredare rekrytering. Regeringen utgår från att de politiska partierna i framtiden kommer att vidta kraftfulla åtgärder för att bredda rekryteringen och avser att efter nästa ordinarie val av nämndemän genomföra en utvärdering av de nominerande och väljande organens arbete samt nämndemannakårens sammansättning, med syfte att utvärdera nämndemannakårens åldersmässiga sammansättning, etniska representativitet och representativitet i förhållande till befolkningen i stort. Skulle utvärderingen visa att en allsidig sammansättning av nämndemannakåren inte uppnåtts säger sig regeringen vara beredd att föreslå mer genomgripande förändringar av förfarandet vid rekrytering av nämndemän.

Utskottet vill framhålla att de politiska partierna rymmer representanter från alla grupper i samhället, vilket innebär att de politiska partierna i och för sig är en god rekryteringsbas för en allsidig nämndemannakår. Det är dock, som regeringen också framhåller, viktigt att arbetet med att rekrytera

nämndemän breddas. Detta måste inte ske genom lagstiftning. Regeringens avsikt att inför nästa val av nämndemän genomföra särskilda informationsinsatser för att underlätta en bredare rekrytering kan enligt utskottets mening vara en viktig åtgärd. Utskottet vill dessutom framhålla att det ovan behandlade förslaget att öka cirkulationen bland nämndemännen också syftar till att bredda rekryteringen. Utskottet delar regeringens uppfattning att de politiska partierna utan lagfäst skyldighet bör kunna klara av uppgiften att nominera personer till nämndemannauppdragen såväl från det egna partiet som från organisationer och föreningar. Den aviserade utvärderingen kommer att bli en viktig del i det fortsatta arbetet för en bredare rekrytering. Utskottet är under dessa förhållanden inte berett att föreslå riksdagen en ordning som innebär att i lag föreskriva en skyldighet för valförsamlingarna att välja en viss andel av nämndemännen från sådana kandidater som inte är medlemmar i ett politiskt parti. Utskottet avstyrker motion Ju46 i nu behandlad del.

Enligt 4 kap. 6 § rättegångsbalken är endast svenska medborgare valbara till nämndemän. Kommittén om medborgarskap föreslog i sitt betänkande att kravet på svenskt medborgarskap skulle tas bort vad gäller nämndemännen (SOU 2000:106 s. 354 f.). Regeringen föreslår inte några förändringar i detta avseende i propositionen och anför att kommitténs förslag i den här delen utsatts för omfattande remisskritik och att förslaget fortfarande är föremål för beredning i Regeringskansliet.

Utskottet konstaterar att motionärernas uppfattning överensstämmer med vad som redan gäller enligt lag. Ett uttalande från riksdagen med anledning av motionskravet om bibehållande av svenskt medborgarskap för att vara nämndeman framstår enligt utskottet därför som obehövligt. Utskottet avstyrker motion Ju46 i nu behandlad del.

Övriga lagförslag

Regeringen anför i propositionen att en nämndeman för att vara lämplig bör besitta sådana egenskaper som allmänt sett är förtroendeingivande. Regeringen föreslår därför att ett krav införs om att endast den som med hänsyn till omdömesförmåga, självständighet, laglydnad och övriga omständigheter är lämplig för uppdraget får utses till nämndeman. Även om det inte är vanligt förekommande kan det under tjänstgöringstiden inträffa något som gör att en nämndeman inte längre framstår som lämplig. Enligt regeringen bör rättsläget i detta avseende klargöras, och regeringen föreslår därför en särskild reglering om entledigande och avstängning av nämndemän som inte längre är lämpliga för uppdraget.

Utskottet anser i likhet med regeringen att det bör tillskapas ett regelverk i syfte att garantera att varje nämndeman, såväl vid valet som under hela tjänstgöringstiden, är lämplig för uppdraget. Mot den bakgrunden välkomnar utskottet regeringens förslag om att uttryckligen i lagtext stadga att endast den utses till nämndeman som med hänsyn till omdömesförmåga, självständighet, laglydnad och övriga omständigheter är lämplig för

uppdraget samt att en nämndeman som bedöms vara olämplig för sitt uppdrag skall kunna entledigas eller stängas av från tjänstgöringen. Utskottet instämmer vidare i regeringens förslag att frågor om entledigande och avstängning skall beslutas i administrativ ordning av den domstol där nämndemannen tjänstgör samt att beslutet skall kunna överklagas till en särskild statlig nämnd.

Utskottet ser också positivt på regeringens övriga förslag i propositionen som rör nämndemännens tjänstgöring, vilka innebär bl.a. att en nämndeman skall ha rätt till ledighet från anställning i den utsträckning som behövs för att kunna utföra uppdraget. Slutligen ansluter sig utskottet också till vad regeringen anför om att förslagen i propositionen beträffande nämndemän i allmän domstol och allmän förvaltningsdomstol skall gälla även för nämndemän i fastighetsdomstol.

Sammanfattningsvis tillstyrker utskottet regeringens förslag i de delar som inte behandlats tidigare i betänkandet.

Uppgift om nämndemännens partitillhörighet

I motion Ju46 (m) anføres att det bör göras tydligt att valförsamlingen inte skall ange partibeteckning då den lämnar uppgifter om nämndemännen till domstolarna.

När det gäller frågan om personuppgifter på de nämndemannalistor som sänds till domstolarna gäller för närvarande att uppgift om partitillhörighet finns med. Detta är emellertid inte reglerat i lag eller förordning. Regeringen anför i propositionen att det saknas skäl för valförsamlingarna att till domstolen lämna uppgifter om nämndemannens partitillhörighet.

Utskottet delar uppfattningen att nämndemannens partipolitiska tillhörighet inte är av någon annan betydelse än för själva rekryteringen. Nämndemannauppdraget är inte ett partipolitiskt uppdrag, och domstolarna kan därför inte anses ha något behov av sådana uppgifter om nämndemännen. Enligt utskottets mening synes det således inte föreligga några meningskiljaktigheter i sak, varför ett riksdagsuttalande framstår som obehövt. Utskottet avstyrker motion Ju46 i den behandlade delen.

Nämndemännens ersättningsvillkor

Enligt motion Ju46 (m) får en hemarbetande förälder utan inkomst av tjänst inte ersättning för förlorad arbetsinkomst utan är hänvisad att använda arvodet för att täcka barntillsynskostnader. Motionärerna anser därför att nämndemän bör få skälig ersättning för barntillsynskostnader. Vidare anser motionärerna att nämndemännen bör få ett särskilt inställelsearvode om resvägen överstiger 50 km enkel resa.

Bestämmelser om ersättning till nämndemän har meddelats i förordningen (1982:814) om ersättning till nämndemän och vissa andra uppdragstagare inom domstolsväsendet m.m. Av 2 § i förordningen framgår att nämndemän i tingsrätter, länsrätter, hovrätter och kammarrätter samt jurymän i tryckfrihetsmål för närvarande erhåller ett arvode för sammanträde

om 300 kr per dag. Härutöver gäller enligt 2 a § i förordningen att en nämndeman eller juryman som förlorar inkomst på grund av sitt uppdrag för varje dag som han har rätt till arvode för sammanträde också har rätt till ersättning för inkomstförlusten till den del denna inte täcks av arvodet. Arvodena beräknas sålunda utan hänsyn till sammanträdestidens längd, och någon ersättning för barnomsorgskostnader betalas inte. Enligt 4 § betalas reseersättning och traktamente enligt de bestämmelser om reseförhåanden som enligt kollektivavtal gäller för statstjänstemän i allmänhet. Detta innebär för närvarande en ersättning för resa med egen bil med 18 kr per mil.

Nämndemannakommittén föreslog ett särskilt inställelsearvode om 100 kr till nämndemän vars resväg överstiger 50 km enkel väg. Kommittén föreslog vidare att det införs en möjlighet till ersättning för bl.a. barnutskyrkostnader (SOU 2002:61 s. 116 f.).

Av propositionen framgår att regeringen gör bedömningen att arvodet bör höjas från 300 kr till 500 kr och att, utöver detta, ersättning för den faktiska inkomstförlusten bör betalas. De nya ersättningsvillkoren bör enligt regeringen gälla fr.o.m. den 1 januari 2007. Enligt regeringen finns det för närvarande inte tillräckliga skäl att göra några ytterligare förändringar av ersättningsvillkoren.

Det är enligt utskottets mening ett viktigt led i arbetet med att underlätta rekryteringen av en allsidigt sammansatt nämndemannakår att ersättningsvillkoren utformas så att de nämndemän som är yrkesverksamma likställs med dem som inte förlorar arbetsinkomst. Det är av samma skäl viktigt att sammanträdesarvodet höjs. Utskottet är emellertid inte berett att föreslå andra förändringar av nämndemännens ersättningsvillkor än dem regeringen redovisat. Motion Ju46 i nu behandlad del avstyrks.

Reservationer

Utskottets förslag till riksdagsbeslut och ställningstaganden har föranlett följande reservationer. I rubriken anges vilken punkt i utskottets förslag till riksdagsbeslut som behandlas i avsnittet.

1. Vissa rekryteringsfrågor, punkt 2 (m)

av Jeppe Johnsson (m), Cecilia Magnusson (m) och Hillevi Engström (m).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 2 borde ha följande lydelse:

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i reservationen om en s.k. fri kvot och om kravet på svenskt medborgarskap. Därmed bifaller riksdagen motion 2005/06:Ju46 yrkandena 1 och 2.

Ställningstagande

Dagens valsystem innehåller i och för sig många fördelar. Det finns dock anledning att överväga en förnyelse av systemet för att öka rekryteringsbasen bland nämndemän på ett mer uppenbart sätt. Vi anser därför att Nämndemannautredningens förslag om att bredda rekryteringen av nämndemän genom en s.k. fri kvot skall genomföras. Ett valsystem där ett visst antal nämndemän väljs in på en s.k. fri kvot skulle bidra till att ta till vara det engagemang som finns hos många människor som inte är politiskt aktiva. En ökad mångfald inom nämndemannakåren skulle troligen också bidra till att öka förtroendet för rättsväsendet bland allmänheten.

Varken Nämndemannautredningen eller regeringens proposition nämner kravet på svenskt medborgarskap för att inneha nämndemannauppdrag. Vi anser att den som skall tjänstgöra som nämndeman vid en svensk domstol och döma enligt svensk lag också skall ha svenskt medborgarskap. Lagen bör inte ändras i detta avseende. Detta bör komma till tydligt uttryck.

Regeringen bör vidta åtgärder för att tillgodose vad vi anfört ovan.

2. Uppgift om partitillhörighet, punkt 3 (m)

av Jeppe Johnsson (m), Cecilia Magnusson (m) och Hillevi Engström (m).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 3 borde ha följande lydelse:

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i reservationen om uppgifter till domstolen om nämndemännens partipolitiska hemvist. Därmed bifaller riksdagen motion 2005/06:Ju46 yrkande 3.

Ställningstagande

Nämndemännens partipolitiska tillhörighet är inte av någon annan betydelse än för rekryteringen. Vi noterar med tillfredsställelse att regeringen beaktat detta i propositionen, genom att säga att det saknas skäl för valförsamlingen att till domstolen lämna uppgifter om nämndemans partitillhörighet. Vi anser emellertid att det uttryckligen bör framgå att valförsamlingen inte skall ange partibeteckning då den lämnar uppgifter om nämndemännen till domstolarna. Detta skulle tydliggöra för enskilda nämndemän, rätten samt allmänheten att nämndemännens uppdrag inte är politiskt.

Regeringen bör vidta åtgärder för att tillgodose vad vi anfört ovan.

- 3. Nämndemännens ersättningsvillkor, punkt 4 (m, fp, kd, c)**
av Johan Pehrson (fp), Peter Althin (kd), Jeppe Johnsson (m), Johan Linander (c), Cecilia Magnusson (m), Hillevi Engström (m) och Karin Granbom (fp).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 4 borde ha följande lydelse:

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i reservationen om nämndemännens ersättningsvillkor. Därmed bifaller riksdagen motion 2005/06:Ju46 yrkande 4.

Ställningstagande

Ett viktigt mål att sträva efter när det gäller utformningen av nämndemännens ersättningsvillkor bör vara att ingen skall förlora på att vara nämndeman. Nämndemän bör få ett arvode som även täcker en del omkostnader som kan uppkomma i samband med uppdragets utövande. En orsak till att nämndemannakåren i dag inte är allsidigt sammansatt är att ersättningen är förhållandevis låg. En hemarbetande förälder utan inkomst av tjänst får inte ersättning för förlorad inkomst, utan är hänvisad till att använda arvodet för att täcka kostnaderna för barntillsyn. En barntillsynsersättning skulle öka mångfalden bland nämndemännen och förbättra förutsättningarna för kvinnor som är de som oftast är hemarbetande föräldrar. Vi anser därför att nämndemän skall erhålla skälig ersättning för barntillsynskostnader de haft för att kunna fullgöra sitt uppdrag.

Genom den omfattande omläggningen av landets domstolar har resvägen i praktiken ökat för många nämndemän. Vi anser också att nämndemän vars resväg överstiger 50 km enkel väg skall få ett särskilt inställelsearvode.

Regeringen bör återkomma med förslag som förbättrar nämndemännens ersättningsvillkor i enlighet med vad vi här anför.

Särskilt yttrande

Nämndemännens ersättningsvillkor, punkt 4 (mp)

Leif Björnlod (mp) anför:

I samband med justitieutskottets betänkande 2005/06:JuU11 Processrättsliga frågor behandlades en rad motioner om nämndemännens rekrytering och deras ersättningsvillkor som bl.a. Miljöpartiet väckt under allmän motionstid. Miljöpartiet anmälde två reservationer i dessa frågor. I reservationerna anfördes bl.a. följande. Nämndemannakommittén pekar i sitt betänkande på att det är en dålig etnisk representativitet inom nämndemannakåren. De politiska partierna klarar således inte av att rekrytera en representativ sammansättning. Ett första steg är att en kvot motsvarande hälften av nämndemännen skall kunna utses av allmänheten. På sikt bör samtliga nämndemän utses på detta sätt. Om representativiteten trots detta inte blir tillräckligt god, bör man överväga att göra det till en plikt för alla med rösträtt att ställa upp som nämndeman. Alla som är röstberättigade vid val till landstings- och kommunfullmäktige skall kunna utses till nämndemän. Detta innebär också att dagens krav på svenskt medborgarskap bör avskaffas. Nämndemannakommittén föreslog i sitt betänkande höjd ersättning till nämndemännen. Det förslag som kommittén lade fram och som innebär fem ersättningsnivåer är enligt min mening för lågt. Jag anser att ersättning skall utgå med ett betydligt högre belopp. På så vis blir det konkurrens om uppdraget och fler yngre personer kommer att bli intresserade.

Eftersom det inte finns något motionsförslag i detta ärende som överensstämmer med vad jag anfört ovan, konstaterar jag att jag inte har möjlighet att reservera mig.

BILAGA 1

Förteckning över behandlade förslag

Propositionen

Proposition 2005/06:180 Ett stärkt nämndemannainstitut:

Regeringen föreslår att riksdagen antar regeringens förslag till

1. lag om ändring i rättegångsbalken,
2. lag om ändring i lagen (1971:289) om allmänna förvaltningsdomstolar och
3. lag om ändring i lagen (1969:246) om domstolar i fastighetsmål.

Följdmotion

2005/06:Ju46 av Beatrice Ask m.fl. (m):

1. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om rekrytering av nämndemän genom en fri kvot.
2. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om krav på svenskt medborgarskap för nämndemannauppdraget.
3. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om nämndemännens partipolitiska tillhörighet.
4. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om ersättning till nämndemän för barntillsynskostnader och ett särskilt inställelsearvode för nämndemän med lång resväg.

–

BILAGA 2

Regeringens lagförslag

1 Förslag till lag om ändring i rättegångsbalken

Härigenom föreskrivs i fråga om rättegångsbalken

dels att 4 kap. 6–9 §§ skall ha följande lydelse,

dels att det i balken skall införas tre nya paragrafer, 4 kap. 7 a, 8 a och 8 b §§, av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

4 kap.

6 §¹

Valbar till nämndeman är varje svensk medborgare, som är folkbokförd i kommunen eller, i fråga om nämndeman i hovrätt, i länet eller den del därav som hör till hovrätten, och som inte är underårig eller har förvaltare enligt 11 kap. 7 § föräldrabalken. Den som är lagfaren domare, *befattningshavare* vid domstol, åklagare, polisman eller advokat eller *den* som *eljest* har till yrke att föra andras talan inför rätta får inte vara nämndeman.

Ingen får samtidigt vara nämndeman i hovrätt och tingsrätt.

Till nämndeman bör endast den utses som med hänsyn till omdömesförmåga, självständighet, laglydnad och övriga omständigheter är lämplig för uppdraget.

Den som fyllt sextio år eller uppger något giltigt hinder är inte skyldig att ta emot uppdrag som nämndeman. Den som har avgått som nämndeman är inte skyldig att ta emot nytt uppdrag förrän efter fyra år.

Rätten prövar självmant den valdes behörighet.

Domstolen prövar självmant den valdes behörighet.

7 §²

Val av nämndeman i tingsrätt förrättas av kommunfullmäktige.

Val av nämndeman i hovrätt förrättas av landstingsfullmäktige. I Gotlands län förrättas valet av kommunfullmäktige i Gotlands kommun.

¹ Senaste lydelse 1994:1620.

² Senaste lydelse 1997:228.

Valet skall vara proportionellt, om det *begäres* av minst så många väljande som motsvarar det tal, *vilket erhålles, då* samtliga väljandes antal delas med det antal personer valet avser, ökat med 1. Om förfarandet vid sådant proportionellt val är *särskilt föreskrivet*.

Vid val av nämndemän skall eftersträvas att nämndemannakåren får en allsidig sammansättning med hänsyn till ålder, kön och yrke.

Valet skall vara proportionellt, om det *begärs* av minst så många väljande som motsvarar det tal *man får om* samtliga väljandes antal delas med det antal personer valet avser ökat med 1. Om förfarandet vid sådant proportionellt val *finns bestämmelser i lagen (1992:339) om proportionellt valsätt*.

Vid val av nämndemän skall eftersträvas att nämndemannakåren får en allsidig sammansättning med hänsyn till ålder, kön, *etnisk bakgrund* och yrke. *Om det finns flera alternativa sätt att uppnå en allsidig sammansättning, bör de personer väljas som inte tidigare tjänstgjort som nämndemän eller som tjänstgjort kortast tid.*

7 a §

En nämndeman har rätt till ledighet från anställning i den utsträckning som behövs för att han eller hon skall kunna utföra sitt uppdrag.

8 §³

En nämndeman väljs för fyra år. *Visar nämndemannen giltigt hinder, får rätten entlediga honom. Även den som fyllt sextio år får avgå som nämndeman. Upphör en nämndeman att vara valbar eller behörig, förfaller uppdraget.*

En nämndeman väljs för fyra år. *Den som har fyllt sextio år får avgå som nämndeman. Domstolen får entlediga en nämndeman som visar giltigt hinder.*

Domstolen skall entlediga en nämndeman som genom att begå brott eller på annat sätt har visat sig uppenbart olämplig för uppdraget.

Om en nämndeman inte längre är valbar eller behörig, upphör nämndemannens uppdrag. Fullmäktige får dock besluta att en nämndeman, som till följd av ändrad folkbokföring inte längre är valbar, får ha kvar sitt uppdrag under resten av mandatperioden.

³ Senaste lydelse 1994:1620.

Avgår nämndeman under tjänstgöringstiden, utses ny nämndeman för återstående tid. Ändras antalet nämndemän inom domsagan eller länet får nytillträdande nämndeman utses för kortare tid än som följer av första stycket.

Om en nämndemans uppdrag upphör under tjänstgöringstiden utses en ny nämndeman för den tid som återstår. Ändras antalet nämndemän inom domsagan eller länet får en nytillträdande nämndeman utses för kortare tid än som följer av första stycket.

8 a §

Domstolen får stänga av en nämndeman från tjänstgöringen om han eller hon

1. är föremål för ett ärende om entledigande,

2. är föremål för förundersökning eller står under åtal för ett brott som vid fällande dom kan antas leda till entledigande, eller

3. i övrigt uppvisar ett beteende eller ett tillstånd som bedöms skada allmänhetens förtroende för rättskipningen.

Ett beslut om avstängning enligt första stycket 3 skall gälla för viss tid, dock högst sex månader.

8 b §

Beslut om entledigande och avstängning av nämndemän får överklagas till en särskild statlig nämnd. Nämndens beslut får inte överklagas.

Regeringen meddelar föreskrifter om nämnden.

9 §

Nämndeman, som entledigats eller eljest avgått, vare, om han alltjämt är valbar, skyldig att fortfarande fullgöra uppdraget, till dess besked inkommit till rätten, att annan blivit vald, samt att även därefter tjänstgöra vid fortsatt behandling av mål, i vars handläggning han förut deltagit.

En nämndeman som entledigats eller avgått är, om han eller hon alltjämt är valbar, skyldig att fullgöra uppdraget till dess domstolen fått besked om att annan blivit vald samt att även därefter tjänstgöra vid fortsatt behandling av mål i vars handläggning han eller hon tidigare har deltagit. Detta gäller dock inte den som entledigats enligt 8 § andra stycket eller som avgått sedan ett ärende om sådant entledigande eller om avstängning har inletts.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2006.

2 Förslag till lag om ändring i lagen (1971:289) om allmänna förvaltningsdomstolar

Härigenom föreskrivs i fråga om lagen (1971:289) om allmänna förvaltningsdomstolar¹

dels att 19–21 §§ skall ha följande lydelse,

dels att det i lagen skall införas fyra nya paragrafer, 20 a och 22–24 §§, av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

19 §²

Nämndeman i kammarrätt och länsrätt utses genom val. Val förrättas av landstingsfullmäktige. I Gotlands län förrättas val av kommunfullmäktige i Gotlands kommun.

Valet skall vara proportionellt, om det begärs av minst så många ledamöter som motsvarar *den kvot, som erhålls* om *antalet närvarande ledamöter* delas med det antal personer *som* valet avser, *ökat* med 1. Om förfarandet vid sådant proportionellt val är *särskilt föreskrivet*.

Valet skall vara proportionellt, om det begärs av minst så många *väljande* som motsvarar *det tal man får* om *samtliga väljandes antal* delas med det antal personer valet avser *ökat* med 1. Om förfarandet vid sådant proportionellt val *finns bestämmelser i lagen (1992:339) om proportionellt valsätt*.

När val av de nämndemän som ingår i länsrätt vid behandling av mål om fastighetstaxering skall ske framgår av fastighetstaxeringslagen (1979:1152).

Regeringen får för visst län förordna att nämndemän i kammarrätt skall väljas bland dem som för samma mandatperiod har utsetts till nämndemän i hovrätt. Nämndeman i hovrätt får även i annat fall, om han är behörig *därtill*, tjänstgöra som nämndeman i den kammarrätt inom vars domkrets han är folkbokförd.

Regeringen får för visst län förordna att nämndemän i kammarrätt skall väljas bland dem som för samma mandatperiod har utsetts till nämndemän i hovrätt. Nämndeman i hovrätt får även i annat fall, om han *eller hon* är behörig, tjänstgöra som nämndeman i den kammarrätt inom vars domkrets han *eller hon* är folkbokförd.

Vid val av nämndemän skall eftersträvas att nämndemannakåren får en allsidig sammansättning med hänsyn till ålder, kön och yrke.

Vid val av nämndemän skall eftersträvas att nämndemannakåren får en allsidig sammansättning med hänsyn till ålder, kön, *etnisk bakgrund* och yrke. *Om det finns flera alternativa sätt att uppnå en allsidig sammansättning, bör de personer väljas*

¹ Lagen omtryckt 1981:1323.

² Senaste lydelse 1997:230.

som inte tidigare tjänstgjort som nämndemän eller som tjänstgjort kortast tid.

20 §³

Valbar till nämndeman i kammarrätt och länsrätt är svensk medborgare som är folkbokförd i det län eller den del av länet som hör till kammarrättens eller länsrättens domkrets och som inte är underårig eller har förvaltare enligt 11 kap. 7 § föräldrabalken.

Valbar till nämndeman i kammarrätt och länsrätt är *varje* svensk medborgare som är folkbokförd i det län eller den del av länet som hör till kammarrättens eller länsrättens domkrets och som inte är underårig eller har förvaltare enligt 11 kap. 7 § föräldrabalken.

Anställd vid domstol, Skatteverket, länsstyrelse eller under länsstyrelse lydande myndighet eller Försäkringskassan får inte vara nämndeman. Detsamma gäller lagfaren domare, åklagare, polisman och advokat eller annan som har till yrke att föra andras talan inför rätta samt ledamot av skattenämnd eller socialförsäkringsnämnd.

Nämndeman i länsrätt får inte samtidigt vara nämndeman i kammarrätt.

Till nämndeman bör endast den utses som med hänsyn till omdömesförmåga, självständighet, laglydnad och övriga omständigheter är lämplig för uppdraget.

Den som har fyllt sextio år eller uppger något giltigt hinder är inte skyldig att ta emot uppdrag som nämndeman. Den som har avgått som nämndeman är inte skyldig att ta emot nytt uppdrag förrän efter fyra år.

Rätten prövar självantagandet om den valdes behörighet.

Domstolen prövar självantagandet om den valdes behörighet.

20 a §

En nämndeman har rätt till ledighet från anställning i den utsträckning som behövs för att han eller hon skall kunna utföra sitt uppdrag.

21 §⁴

Nämndemän i kammarrätt och länsrätt utses för fyra år. *Om* en nämndeman visar giltigt hinder, får *rätten* entlediga honom. Den som har fyllt sextio år *har rätt att frånträda uppdraget. Upphör en nämndeman att vara valbar eller behörig, förfaller upp-*

Nämndemän i kammarrätt och länsrätt utses för fyra år. Den som har fyllt sextio år *får avgå som nämndeman. Domstolen* får entlediga en nämndeman *som* visar giltigt hinder.

³ Senaste lydelse 2004:803.

⁴ Senaste lydelse 1994:1623.

draget.

Domstolen skall entlediga en nämndeman som genom att begå brott eller på annat sätt har visat sig uppenbart olämplig för uppdraget.

Om en nämndeman inte längre är valbar eller behörig, upphör nämndemannens uppdrag. Fullmäktige får dock besluta att en nämndeman, som till följd av ändrad folkbokföring inte längre är valbar, får ha kvar sitt uppdrag under resten av mandatperioden.

Bestämmelser om mandatperiod för sådan nämndeman som ingår i länsrätt vid behandling av mål om fastighetstaxering finns i fastighetstaxeringslagen (1979:1152).

När ledighet uppkommer, utses ny nämndeman för den tid som återstår. Ändras antalet nämndemän, får nytillträdande nämndeman utses för kortare tid än som följer av första stycket.

Om en nämndemans uppdrag upphör under tjänstgöringstiden utses en ny nämndeman för den tid som återstår. Ändras antalet nämndemän inom domkretsen får en nytillträdande nämndeman utses för kortare tid än som följer av första stycket.

22 §⁵

Domstolen får stänga av en nämndeman från tjänstgöringen om han eller hon

1. är föremål för ett ärende om entledigande,

2. är föremål för förundersökning eller står under åtal för ett brott som vid fällande dom kan antas leda till entledigande, eller

3. i övrigt uppvisar ett beteende eller ett tillstånd som bedöms skada allmänhetens förtroende för rättskipningen.

Ett beslut om avstängning enligt första stycket 3 skall gälla för viss tid, dock högst sex månader.

23 §⁶

Beslut om entledigande och avstängning av nämndemän får överklagas till en särskild statlig

⁵ Tidigare 22 § upphävd genom 1986:1285.

⁶ Tidigare 23 § upphävd genom 1986:1285.

nämnd. Nämndens beslut får inte överklagas.

Regeringen meddelar föreskrifter om nämnden.

24 §⁷

En nämndeman som entledigats eller avgått är, om han eller hon alltjämt är valbar, skyldig att fullgöra uppdraget till dess domstolen fått besked om att annan blivit vald samt att även därefter tjänstgöra vid fortsatt behandling av mål i vars handläggning han eller hon tidigare har deltagit. Detta gäller dock inte den som entledigats enligt 21 § andra stycket eller som avgått sedan ett ärende om sådant entledigande eller om avstängning har inletts.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2006.

⁷ Tidigare 24 § upphävd genom 1986:1285.

3 Förslag till lag om ändring i lagen (1969:246) om domstolar i fastighetsmål

Härigenom föreskrivs att 6 och 7 §§ lagen (1969:246) om domstolar i fastighetsmål¹ skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

6 §²

Nämndeman i fastighetsdomstol utses genom val. Regeringen eller myndighet, som regeringen bestämmer, fastställer för varje län det antal nämndemän som skall utses.

Val av nämndeman i fastighetsdomstol förrättas av landstingsfullmäktige. I Gotlands län förrättas valet av kommunfullmäktige i Gotlands kommun.

Valet skall vara proportionellt, om det *begäres* av minst så många väljande som motsvarar det tal, *vilket erhålles, då* samtliga väljandes antal delas med det antal personer valet avser, ökat med 1. Om förfarandet vid sådant proportionellt val *är särskilt föreskrivet*.

Vid val av nämndemän skall eftersträvas att nämndemanna-kåren får en allsidig sammansättning med hänsyn till ålder, kön och yrke.

Valet skall vara proportionellt, om det *begärs* av minst så många väljande som motsvarar det tal *man får om* samtliga väljandes antal delas med det antal personer valet avser ökat med 1. Om förfarandet vid sådant proportionellt val *finns bestämmelser i lagen (1992:339) om proportionellt valsätt*.

Vid val av nämndemän skall eftersträvas att nämndemanna-kåren får en allsidig sammansättning med hänsyn till ålder, kön, *etnisk bakgrund* och yrke. *Om det finns flera alternativa sätt att uppnå en allsidig sammansättning, bör de personer väljas som inte tidigare tjänstgjort som nämndemän eller som tjänstgjort kortast tid.*

7 §³

Nämndeman i fastighetsdomstol skall vara folkbokförd i det län eller den del av länet som hör till fastighetsdomstolen. I övrigt *har* bestämmelserna i 4 kap. 6 och 8 §§ rättegångsbalken *mot-svarande tillämpning* på nämndeman i fastighetsdomstol.

Nämndeman i fastighetsdomstol skall vara folkbokförd i det län eller den del av länet som hör till fastighetsdomstolen. I övrigt *skall* bestämmelserna i 4 kap. 6 och 7 a–9 §§ rättegångsbalken *tillämpas* på nämndeman i fastighetsdomstol.

¹ Lagen omtryckt 1974:1064.

² Senaste lydelse 1997:229.

³ Senaste lydelse 1997:1086.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2006.